

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓÍRAT.

I. szám 1892.	KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.	262. sz. 1913.
------------------	-------------------------------------	-------------------

A Gyerőffiek hantjain.

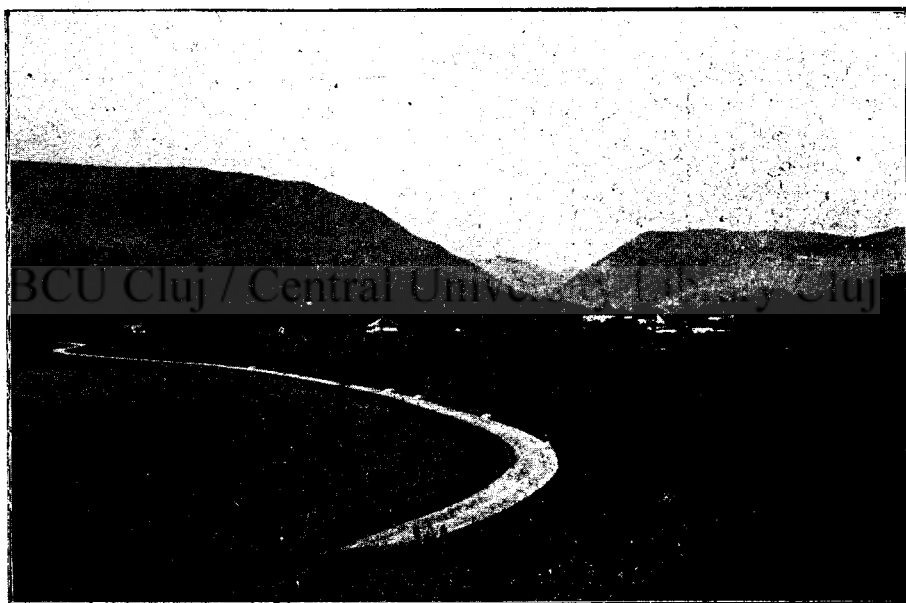
Írta: Hangay Oktáv.

Kolozsvármegye kies vidékeiben gyönyörködő kirándulónak valószínűs iránytűje azon hosszú útcatest, mely Kolozsvár városát a Magyar-útca és Monostori-útnak egymásba folyó közlekedési vonalával átszeli. Indúljon a Magyar-útcán Szamosfalva és Apahida-felé, erdőszegény, tartókkal megvénytült mezőségi tájak közé jut, melyeknek fűnemű növényekben itt-ott dús szénatárai, talán a gyűjtő botanikusnak örvendetes zsákmányolásul kínálkoznak, de a festővászonnak alig nyújtanak formákban változatos mintaképeket, hacsak nem elégszik meg ecsetvágjuk a kukoricás lejtők alatt meghúzódó falvak semmitmondó pongyolájával. Mily más keretekben ragyogó képeket kap akkor, ha útját Monostornak s a magyar-oláh, de szászatlan Szászfenesnek irányítja. Alig két órányi kocsizás után, a 19-ik kilométernél Gyaluba érkezik, azon községbe, mely a legérdekesebb hegyi kirándulások turistakapuja. Sűrű egymásutánban játszódik le szemei előtt a tájképek mozgósíntere, akár a Hidegszamos, vagy Melegsamos völgyét választja bejárásul, akár folytatja kényelmesebb kocsizását a Nagykapusnak vezető jó országúton.

Magam is ezúttal az utóbbi irányt tartottam meg, hogy a Gyerőffiek elhomályosult ősfészkebe, Gyerővásárhelyre juthassak. A mezővárosiasan csinosodó Gyaluról már sok leírás emlékezett meg. Valahányszor megálltam e fejlődöttebb sorsra érdemes történeti helyen, mindig elmerengtem azon, minő iparváros emelkednék ily geográfiai fekvés mellett belőle, ha Svédországban vagy Svájcban volna a hazaföldje. Ott, hol a folyóvíz eleven erjében lakózó munkaképességet, nagyobb szabású vízgazdálkodásban értik kizsákmányolni.

Gyalunál ugyanis három vízvezető völgy találkozik. A Kapuspatak csekélyebb vízmennyisége mellett is, gátzárással elég erőtartalékot nyújthat, de Gyalu feletti folyásában fenékarokkal ellátott halastóvá is kiszélesíthető lenne s a rossz rétek jövedelmét sokszorosan pótolná a halgazdaság. Azonban a két Szamosvölgyet nagyarányú vízgyűjtéssel, a motorikus célokat szolgáló vízierő hatalmas tárolóivá kellene fokozatosan varázsolni. Kolozsvár város, tudjuk a Hidegszamos vízfolyását 1906-tól kezdve elektromos művének 3 turbinájára felhasználja, de hol vagyunk még a fejlődésben, midőn a földmívelési minisztérium által kiadott 1913-iki jelentésekben a Szamos és mellékvízeinek motorikus erejét, elméleti lőerőkben csaknem 80 ezerre becsülik s ebből Kolozsvár csupán 1670 lőerőt foglalt le hidegszamosi villanytelepével. Hol vagyunk még általában, mikor egész Magyarországon a hydroelektrikus

telepek szolgálatában, csak 62 turbina dolgozik 16,732 lóerővel. A gyalui vizek közelében hasznos kőzetek, ércek is szunnyadoznak, ezeket is fel kellene szabadítani. Az erdőkihasználás a Szamosvölgyekben elég nagy arányokban folyik már évek óta, azonban éppen a sikeres vízszabályozás jövőjének szempontjából nem lenne fölösleges megtudni, hogy mennyire van az erdőpusztítás korlátozva. Ha a vízgyűjtőterületet nem ápolják, ha a mérnöki vízkhasználási terveket s munkákat nem támogatja okszerű erdészet és a két Szamos vízgyűjtő területe lassanként kopaszodó hegyoldalokká válik, vége minden vízgazdasági jövőnek, a legzseniálisabb mérnöki tervek szerint is. Mert állisanak költséges völgyzárókat, de egyúttal féktelen tarolják le az erdőket: a nagy esők és hóolvadások vizét többé semmire tartóztatja és kötengerekké válik a két patakmeder, az esetleg elkészült víztárolókat törmelék és iszap fogja megtölteni. Azért nagy összefüggő tényezők okos, előrelátó mérlegelésétől függ Gyalu vidékének most még várható gazdasági fejlődése.

Kiskapus a Bedecsvölgy torkában.

Dunky Elek főlvétele.

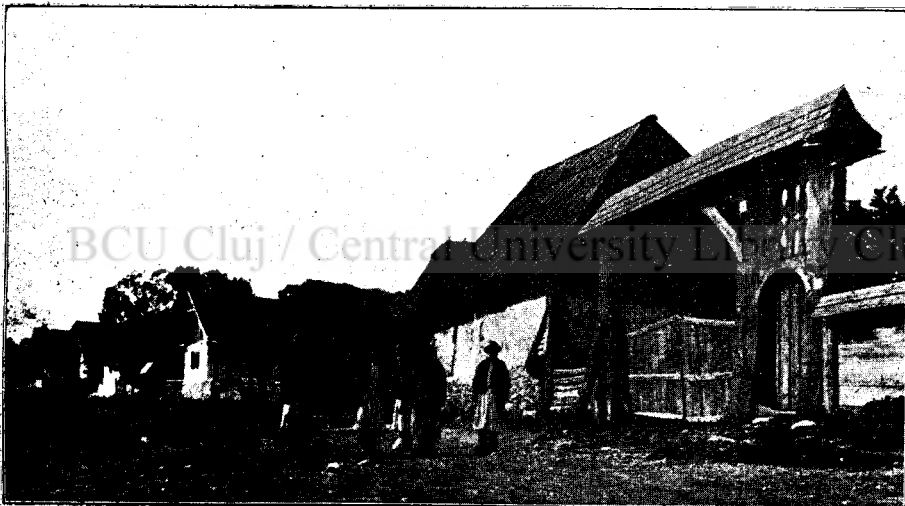
Gyalutól még 16¹/₂ kilométert kell kocsiznunk Gyerővásárhelyig. Sima országúton haladunk Magyarapusig, a Malomdomb mellett fekvő magyaros jellegű faluig. A Csonkahegy emelkedője előtt megállottunk, hogy Dunky Elek fotografus turistatársam, a meglepő fekvésű Kiskapus vidékét megörökítse. A Bedecsvölgy kifőresi torkában, kiszélesedett ősi patakmeder szegélyében húzódik meg a falombos falucska. Balra tőlünk a 956 m. magas Sátorhegy, valóságos földrajzi típusa a táblahegynek, erdős platóján Gyerőffi-Dongó faluval (358 lakós). Jobbra nagy erdős hegyek záródnak a Nagymező (769 m.) csúcsával. Mindkét Kapus község lakossága 1300 körül ingadozik, a nagyrészben magyar lakosság természetében, szokásaiban a kalotaszegiekkel többnyire lépést tart. Munkássága, termelőképessége élénk, hogy a szerényebb igényű faluzók a jövőzű és erdős klímájú Kiskapuson letelepülhetnek nyaralásra.

Nagyobb emelkedő után az országútról letérünk s falusi kavicsos dűlőn csakhamar a Gyerőffi család hajdani sólyomfészkébe, Gyerővásárhelyre érkezünk. A család birtoklási határkövei gyanánt szerepel számos község:

Magyargyerőmonostor	2295 lakóval
Felsőgyerőmonostor	1395 "
Gyerőfalva	652 "
Gyerőffidongó	358 "
Gyerővásárhely	867 "

Ez utóbbi község református és gör. katolikus lakosságú s határát 3846 kataszt. hold képezi.

Mikola 1731-ben kiadott Geneológiája az elsőrangú nagyúri családok között sorolja fel a Gyerőffieket, vagy régi okmányok szerint: Gyerewfy-eket, azonban már Cserei a kihaltak között említi. A rettenetesen dúlt háborúk, a még szívósabb családi súrlódások a sűrű fejedelmi változások idejében, ezen vidékek főúri birtoklóiát sokszor cserélgették,

Gyerővásárhelyi utcarészlet.

Dunkey Elek félvétele.

de a Gyerőffiek hatalmas uradalma századokig kitartott e vidéken. Van okmány 1391-ből, melyben László erdélyi vajda bizonyítja, hogy Gyerőffi György örökösei a Vásárhely, Sztána Pányik, Kapus és Szamosfalva birtokokat illető osztályperüket a bírákra bízták. A kolozsmonostori convent átíratái 1376-ból még érdekesebbek Gyerőffy Jánoshoz. Később is sok vitás birtokjogi kérdés merülhetett fel, mivel 1444-ből való okmány jelenti az erdélyi alvajdának, hogy Vásárhely, Inaktelke, valamint Jegénye és Egeres apátsági birtokok határpöreit illetőleg, a Gyerőffiekkel megegyezés történt. Baj lehetett már 1480-ban, midőn szept. 17-én maga Gyerővásárhely jelenti Báthori István erdélyi vajdának, hogy Gyerőffi László özvegyét és László hasonló nevű fiát, törvényszéke elé megidézttette. Tanulmányra érdemesek a szerencsétlen Bánffy Dénes levelei Gyerőffy Györgyhöz, Bonczidáról címezve 1671-ből. Bánffy birtokait ugyanis Apaffi konfiskálta s Gyerőffi Györgyöt nevezte ki bírának, míg Bánffyt 1674 december 14-én Bethlenben lefejezték; Gyerőffi György

pedig 1679-ben Kolozsvármegye főispánja lett Apaffi uram kegyelméből. Ugyanezen Gyerőffi György lehetett az, ki Székely Lászlóval a töröknél Konstantinápolyban volt, hogy Apaffi elleni mesterkedésekről valómást tegyen és Thököly Imrét leleplezze. Thökölyt az erdélyi ítélőtábla 1679-ben hűtlenségben és jószágai elkoboztatásában marasztalta el. Fel van jegyezve, hogy Gyerőffi György uram kedves házastársa Kemény Kata volt. Ezen Gyerőffivel levelezett Mikes Kelemen is Gyulafejrvárról. Cserey szerint 1684-ben március 11-én halt meg.

A nagy Gyerőffi javakhoz valószínűen a III. András alatt élt Gy. Miklós jutott, ki Loránt erdélyi vajdának leverése után 1297-ben a vajda elkobzott javait kapta jutalmul a királytól. Bunyitay a váradi püspökség történetében leírja a gyerőmonostori apátságot, melyet a benczés barátok kaptak. Ezen apátság még a tatárdúlásban (1241) elpusztult. Kemény a gyerőmonostori Kemények őse az apátságot ismét felújította, míg aztán a 14-ik század első felében dúló pártharcok végleg elpusztították.

Fényes főúri udvartartás színhelye lehetett Gyerővásárhely s a sokoldalú gazdálkodás kiterjedt a bortermelésre, a hatalmas erdőkben való vadászatra és haltenyésztésre is. Egy 1542-ben kelt okmány szigorúan meghagyja Gyerőffi Mihálynak, hogy a vásárhelyi halastavat adja át a káptalannak. Ezen halastónak elposványosodott s századok óta eltözegeedett helyét mutatta nekem a község értelmes bírása, de bár a nép száján „Gyerőffi halastója“ néven forog a szilvás dombtetőn levő tócsasorozat, nehéz lenne azt mai állapotában hajdani tógazdaságra visszavezetni,

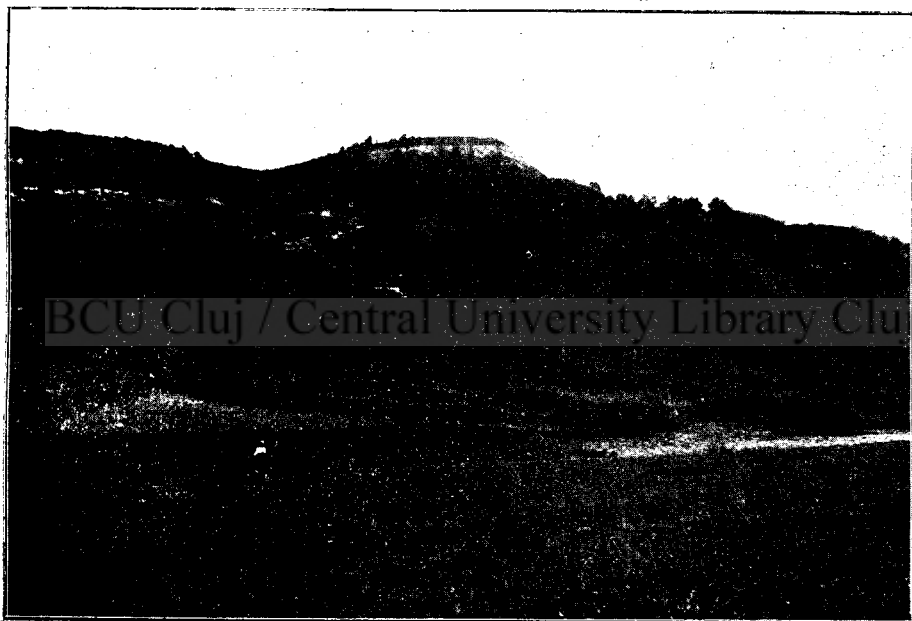
A történelmi idők erdélyi fürgetegei bizonyonnyal romokká fűtték a Gyerőffiek nagyúri udvarházait, ami még volt a régi falakból, lehordták a későbbi családok, hogy a kőanyagból ökoristállót állítsanak. A kálvinista templom kalotaszegi népies motívumokkal tarkázott belsejében megtaláljuk egyik Gyerőffi sírkövét a családi cimerral. A templom közelében egyik parasztház udvarában mutatnak néhány köbméternyi ősi falazatot a „Gyerőffi várából“ de ezen egyetlen maradványhoz is a mindent hasznosító magyar parasztszárás épen azon szükséges helyiséget állította, a hova maga a császár is gyalog szokott járni. Ebben az indecorumban van a családi megsemmisülés szörnyű iróniája!

Félórai sétát kell tennünk, hogy a regés Gyerőffiszöktető hegyhez juthassunk. Fehér gipszrétegekből álló sziklacsonk ez, melynek hajdan összefüggő oldallejtői fokozatosan rogytak alá, vagy a porráállott gipsztalaj átnedvesült ferdesíkján elcsúsztak s alul részben a völgyet el is zárták. Az elzárás eredménye lehet azon kisebb hínáros, kákvál szegélyezett tó, mely a Gyerőffiszöktető általános vidékének képét festőivé domboritja. Valaha nagy erdők fedhették az egész vidéket s talán az ősi vadállományt jelzi a Medvehegy is, mely 740 m. magas, most kopár tető a Gyerőffiszöktető régi gerincvonalainak folytatása. A Gyerőffiszöktetőnek a falufelé forduló kb. 24 méter meredek rétegfala volt a néprege szerint, az utolsó Gyerőffy végzetes halálugrásának színhelye. Szenvedélyes vadász volt Gyerővásárhely büszke kegyura. A magyarfaj minden erényeivel és átkos hibáival felruházva, háborúban kereste a harcot, békében legkedvesebb foglalkozása volt az erdők mélyében vadat űzni. A kürtök viszhangzó zenéje, hajtó jobbágyok kiáltozása, kopók csaholása volt szenvedélyének kitörő öröme. Templomot unalomból látogatott, a papot csak a lakomákon tisztelte. Nagy ünnepi istenitiszletre jelent meg egyszer drágaságokkal kivarrrt ruhájában Gyerőffi uram. Istenes énekek, zsolozsmák szelíd hangja nem hatott reája, mert amint a pajtabíró fülébe sugta, hogy szarvasok vannak az avaros

szálerdőben, Gyerőffi otthagyja a templomot, kirendeli a parasztot, csatra fűzeti a kopókat, lóra pattan fel és neki indul az erdők hívogató sűrűjének.

A nép a falu templomában még az Urat imádtá, Gyerőffi szarvasokra bukkanva sólyommadárként szágúldott egy hím után. Utánna! vadásztüzzel, sarkantyúzza lovát, csak a szarvast keríthesse meg, egyebet se lát maga előtt. A mélységnek rohan, melyet nem vett észre s lovastól lezuhan a meredek szöktetőn. Szarvas helyett összezúzott urukat cipelték haza az imájokból hajtásra kirendelt jobbágyok. Az utolsó Gyerőffit másnap eltemették.

A regéhez persze a falusi nép egyéb babonákat társít: Gyerőffi lelkét is látják néha haragos éjjeleken, sőt a tető sziklájában Gyerőffi lovának patkónyomát is mutogatják együgyű magyarázattal. Ez a „patkónyom“ sok helyütt kíséri a népregéket. A Királyhágón keresztül ép így mutatták nekem Mátyás király lovának patkónyomát, elefánt testarányá-

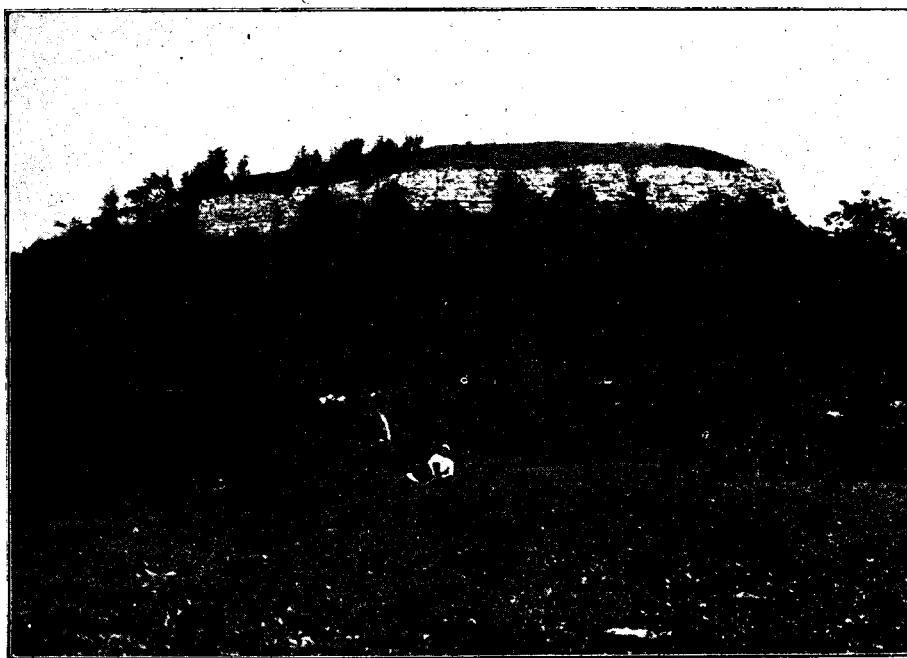
Gyerőffi-szöktető a tóval.

Dunky Elek fölvétele.

nak megfelelőt. A népnek tisztelő kegyelete a lelki nagyságot megfelelő óriási termettel is szokja képzelni. A kolozsvári Mátyás szobor nagyságának megfelelően képzelte Mátyás királyunkat és lovát egy csoport csiki székely a mult nyáron. Nézegették, szemre vették a szobrot. „No de ténnek a parkóját három kovács se bírta hamarosan ráverni“, jegyzi meg az egyik. „Nem értem instállom, hogy ez a hatalmas testű király miként nézegeté meg szülőházát“ — mondá a másik. Reá furfangól egy harmadik góbé: Mán én András bá, csak azt a zabot szeretném, amit ekkora lú egy esztendőn át megevett.

Ebből a gondolkodásból keletkezhettek a nép által itt-ott mutogatott óriási patkónyomok. Hagyjuk meg a Gyerőffi lovának patkónyomhitében is őket.

Gyerőffi-szöktető. (Az utolsó Gyerőffi halálugrásának helye.)

Dunky Elek fölvétele.

Gyerőffi szöktetője.

— Erdélyi népmonda. —

— Irta: **Hangay Sándor.** —

*Régi regős avas ének —
Uj kobozon újra éled . . .
— Hej regő, rejtem!*

*Karcsu tornyok, cifra házak
Éneklője belesápad.
— Hej regő, rejtem!*

*Hír pendül a lelke mélyén,
Múlt időkről bűt regélvén,
— Hej regő, rejtem!*

*Könny serken a dal nyomába,
Fojtsa könnyét el magába,
Aki magyar igris . . .*

* * *

*»Nossza talpra fattyú szolgál,
Vadat üzni urak dolga,
Vad az erdőn lesked . . .*

*Rongy parasztja ki a hóba?
Fűrökös bottal tar-bozótba
Töltöd ma az estet.»*

*»Légy irgalmas, vén jobbágyod
Kér nagy uram, fiam sápadt,
Láz gyötöri, gyenge« . . .*

*»Ki a hóba!« — az úr nevet —
Vagy kibírja, vagy meggebed!
— Csönd sír a terembe . . .*

* * *

*. . . Bércsek alja, havas orma,
Kicsi falu templomtornya,
Mintha minden elomolna.*

*Mintha minden fény kihalna
S messzi dombok fehér halma
Volna már a sír nyugalma.*

*Húzza vonja fáradt lábát,
Búsan nézi holdvilágát . . .
A fák között szellő száll át.*

*Megy. Leroskad . . . Atyja látja.
Öreg arcát könnyü szántja.
Égbe száll a jobbágy átka!*

*Kürt riad, zúg. Cserje rezdül.
Bűg az erdő éji nesztül,
De a holton örök csend ül . . .*

* * *

*Kezdődik az öreg mise,
Hív a harang szója.
Déli hideg, téli nap süt
Frissen esett hóra.*

*Csizma alatt ropog az út,
Nagy úr tipor rajta . . .
— Szent zsolozsmát énekel az
Istenes nép ajka.*

*Kemény nyakat megalázni,
Hej! Kegyetlen torna.
A döllyfős térd, mikor hajlik,
Mintha csikorogna.*

*Kegyúr-helyen egymagába
Gyerőffi ül tétlen
S valami vad nyugtalanság
Motoz a szívében.*

*»Uram, Nagyúr» — súg a hajdú
Melléje suhanva —
Béhallatszik faluvégre
A szarvasok hangja« . . .*

*Felpattan a nagy úr nyomban,
Szeme tűzel, éget.
Ott hagyja az öregmisét,
A papot, a népet.*

* * *

*. . . És vágdat az úr és vágdat a hajdú.
Szikra pattog a szikla talajbú. . .
Futnak a fák és habzik a ló . . .
— Ott fut a gím! Elébe! Hahó!*

*És ott tűnik el s itt bukkan elő.
Javas csuda ez, vagy híg levegő?
A kopja nem árt, a nyíl nem veri át.
— Hajtja Gyerőffi utána lovát.*

*De íme hiába, eltűn nyugaton.
Fogná a lovát, de már nincs hatalom.
Vágdat . . . a mélység torka kitátva . . .
— Kergeti a holt jobbágyfiú átka.*

* * *

*Régi regős avas ének
Uj kobozon újra éled,
Hej regő, rejtem!*

*Gyászos ének, gyászos bánat,
A nyomába bús könny támad,
Hej regő, rejtem!*

*Búzakalász ring a szélbe,
Verejték hull a kenyérre . . .
Parasztkézen áldás.*

*S mégse halt még ki az átok,
Hej, mert köztünk egyre támad
A Gyerőffi-fajta . . .*

Barangolások a Bihar-hegységben.

Irta: **Dobos Gergely.**

II.

Nyolc napi pihenés után, mialatt mindennap esett az eső, újból hátat fordítottam Kolozsvárnak s útamát ismét a Bihar-hegység felé irányítottam. Ekkor kiindulási pontul Bánffyhunyadiot választottam, ahol augusztus 5-én reggel találkoztam útitársaimmal, dr. Török ügyvéddel, Németh Gyula evangélikus lelkésszel és Németh Lajos állami tanítóval, akik eléggé nem dicsérhető elhatározással a messze Dunántúlról, Szekszárdról jöttek ide csak azért, hogy a Bihar-hegység és Érces-hegység gyönyörű tájékait bejárják, miután évek óta egész Magyarország természeti szépségeiben, vagy néprajzilag érdekes vidékeiben már gyönyörködtek. Ritka vendég itt nálunk a dunántúli turista, azért nem győzöm eléggé dicsérni útitársaimat, akiknek példáját követve, azt hiszem mások sem bánnák meg, ha egy kissé fáradságos, ellenben nagyon élvezetes, erdélyi kirándulásokra vállalkoznának.

Keddi napon épen hetivásár lévén Bánffyhunyadiot, a kivételesen napfényes délelőttöt a piacon sürgő-forgó kalotaszegi magyar, meg havasi oláh népség érdekes ruhaviseletének megismerésével töltöttük el, majd pedig a református lelkész úr szives kalauzolása mellett gyönyörűséggel időztünk a sokszázados református templomban is, ahol különösen az eredetien érdekes, változatos, s festett és összerakott fennyezetet csodáltuk meg. Megnéztük egy tipikus kalotaszegi házban a szoba és konyha berendezését, meg a sok szép himzést s a mennyasszonyi meg vőlegényi díszes öltözeteket. Sokan nem láttak ilyet, pedig igazán érdemes megnézni, hanem azért nem írom ide, hogy ezek milyenek. Aki nem mehet Bánffyhunyadiotra, az ne sajnálja egy kis időt eltölteni az E. K. E. muzeumban, mert ha végignézi a kalotaszegi holmikát, igazán nem bánja meg. Délben kezdtük meg útunkat, jó bihari felszereléssel ellátva. Aki gyalog járta be e hegységet, az tudja, hogy a bihari felszerelésbe a szegesboton és a jó meleg köpönyegen kívül úgy 12—15 kilóra tömött hátizsákot is bele kell érteni, mert arra, amerre a mi útunk napokon át vezet, sem község, sem korcsma, sem menedékház nincsen.

Szép napfényes időben indultunk el, csak kissé volt borult az ég, de még el sem hagytuk Bánffyhunyadiot főterét már nyakunkba zúdította kövér cseppjeit egy hirtelen kerekedett zápor. De szerencsénkre, amilyen gyorsan érkezett, majdnem olyan gyorsan el is vonult fejünk felől úgy,

hogy a hét és fél kilométerre lévő Nagykalota községbe egy csúszós, agyagos gyalog ösvényen már kiderült ég alatt ereszkedtünk be. Innen Bökényen és Meregyón át még csak a Rusinásza megmászásával kellett megérdemelnünk éjjeli nyugalmunkat, ami tekintve a meredek hegyi ösvény fáradságos mivoltát, csak sötét este következett el az E. K. E. havasreketyei (retyiceli) túrista szállójában.

Másnap korán hajnalban indultunk el, mert bár csak 27 kilométeres útat tűztünk ki magunk elé, de részben térképről s a magam részéről tapasztalásból is, ismertük ez út nehézségét s azt a barátságos puha talajt, amelytől minden lépés után olyan nehezen akart megválni súlyban is tekintélyes lábbelink. A Székelyó-patak mentén, az üde levegőjű fenyvesben s a Sztánecs-majortól a vadregényes sziklaszoros embermagasságú burjánjai és csalánjai között értük el a vizesést, mely e hegység sok más vizesései között szélességben és vízbőségben a legnagyobb. Különösen ilyen esős nyáron, amilyen az idej is volt, sokkal hatalmasabb e vizesés még augusztusban is, mint más évben akár május végén, vagy júniusban, ami pedig e helyen még csak a tavasz kezdetének s ezzel a hó olvadásának ideje. Megcsodálták útársaim e vizesést s valóban érdemesnek tartották az idejövettel még a tarpataki vagy Bulea vizeséssel való összehasonlítás után is. Kellő körültekintés, fényképezés, majd reggeli után nyugat felé kerestünk kivezető útat ebből a szűk zsákutcából. Ez persze csak úgy sikerült, hogy előbb a vizesés mellett lévő meredek kőfolyáson kellett felkapaszkodni. Innen mintegy három kilométernyi útat tettünk meg mindenütt a hatalmas fenyők között, figyelve a Szárazvölgy patakjának zúgásait, majd egy déli oldalpatakocska mentén a sűrű bozóttal benőtt s kidőlt fenyőtörzsekkel eltorlaszolt meredek lejtőn többnyire a lefelé rohanó vízzel szemben körül-köre támaszkodva, sokszor akarva, vagy akaratlanul bokáig gázolva, meglehetősen fárasztó s épen ezért lassú haladással értük el a Mikó-havas hatalmas tisztását, melynek a tengerszínétől számított 1610 méter magasságban levő közepéről köröskörül jól megszemléltük a tájéket, amelyet északról a Vigyázó, délről a bihari Nagymagura, nyugatról a Bocásza egészen közelről határolnak, de azért ezek között a másfélezer métert meghaladó hatalmas gerincek között az Alun, Melegszaamos, Ponor, Fehérvíz, Égett patak és Szárazvölgy alkotta rendkívül érdekes képet is láthatjuk. Közel látjuk egy kissé délkeletre az Égett sziklát (Peatra arsa) is, amely a belőle eredő rövid folyású patakot a vizesés alatt bocsátja a Székelyóba.

Sötétszürkébe vont égboltozat, hideg szél, nedves talaj fogad délből a Mikó havason bennünket, az erdőből kibukkanó túristákat. Egy kis esőcsepergés is kíséretet le addig a sok forrásvizig, amelyek egyesüléséből innen a kolozsmegyei és bihari határt alkotó Ponor-patak keletkezik. Ez a patak vezet lefelé az erdőben a Melegszaamos felé. Előbb azonban a Ponorvölgy közepe táján az eső szünetelésén kívül még az a szerencse is ért, hogy két pásztoremberrel találkoztunk (hajnal óta hangyán kívül az első mutatkozó élőlények), akik közül az egyik

csekély díj fejében húsz perc alatt a híres oncsászaai csontbarlangba is elvezetett. Ezt pedig innen a Ponor-völgyéből magunktól nagyon nehezen találhattuk volna meg a sűrű erdőben minden ösvény, vagy útjelzés hiányában. Talán az Alunpatak felől könnyebb idejutni amerről a biharfüredi fürdővendégek szoktak jönni. A barlang, amelyben még magam sem jártam, pedig ezelőtt is már háromszor voltam hozzá elég közel, alig egy-két órányira — nem annyira érdekes, mint amennyire híres. Alacsony nyíláson jutunk be az egyetlen tágas folyósóba. Ennek a talaját jókora tömegű kövek borítják s a kissé lejtős ereszkedés miatt is csak lassan lehet előre haladni. A barlang mélységében találtak azokat a hatalmas árkokat, amelyeket az ősmédve csontjait kutatók ástak. Sok hatalmas törött csontot is hánytak ott össze egy rakásra, de ép csont már nem igen található ott, legfeljebb egyes csigolyák. Vezetőnk, aki a barlang belsejét eddig csak hírből ismerte, a csontok láttára készséggel felvilágosított, hogy ezek sárkányoknak a maradványai s minden magyarázatunk ellenére sem akarta elhinni, hogy évezredekkel ezelőtt a medvék sokkal nagyobbak voltak, mint most. Nagy vitába különben sem bocsátkozhattunk vele, mert ő is keveset tudott magyarul és én is ugyanannyit oláhul. A völgybe érkezésünkkor a tehenekkel ottmaradt öregebb pásztor sietett megnyugtatni, hogy a gondjaira bízott hátizsákokban ő miatta akár arany is lehetett, mert ő ahoz nem nyúlt, amire mi is megnyugtattuk az öreget, hogy ott bizony kenyeren, szalonnán, fehérneműn s holmi apróságon kívül egyebet nem talált volna.

Térdigérő sárban folytattuk útunkat a völgyön lefelé s öreg este lett, mire a nagyváradi gör. kath. püspöki uradalom ponori erdészházába érkezünk. Mint magános szirt az oceánból, úgy emelkedett ki az erdészlak a környező sártengerből a Melegsamos partján az 1600 méternél magasabb Magura vunáta tövében. A kapuban Papp erdővéd bár régi ismerősként, de ilyen időben mégis csodálkozva fogad, mert bizony szebb időjárás volt akkor, amikor utoljára itt voltam, ezelőtt két évvel.

Szíves házigazdánk egy korábbi vendégének Buzsicza János belényesi főgymnasiumi rajztanárnak szobájában szállásolt el. Buzsicza tanár, aki itt vadászgat, meg rajzol, festeget már napok óta, igen elcsodálkozott, hogy itt és ilyen időben négy eleven turistát lát. Mert bizony ezidén, meg a múlt évben favágón, meg erdőőrön kívül nem igen járt más e vidéken. Annál inkább elcsodálkoztunk mi is azon a csehországi hangszerkészítőn, aki idejött hangszerfáért, mert állítása szerint alkalmas jávorfát ezen a tájékon kívül csak Szerbiában találna. De éppen akkor onnan nem is olyan messze puskával furulyáztak s ágyúval bombardóztak, hát érthető volt a jámbor cseh idevetődése. Tekintettel azonban a nehézségekre, bajokra és költségekre, ami egy oláhul nem is beszélő hangszerest itt meggyötör, nem csodálkoznám, ha az idén megdrágúlna a klárinét, meg egyéb ilyen fából készült hangszer. Persze a cseh is az erdészháznak, ennek a két napi járóföldön egyetlen lakóhelynek a vendége volt. Az ő keserőségeinek meghallgatásával, majd a kiváló bihari kutató turista, Czárán

Gyula emlékének felújításával töltöttük el az estét, hogy másnap reggel pihent erővel kezdjük meg a csodaszép Szamosbazár bejárását.

Azt hiszem, hogy ezeknek a mészkőalakulásoknak sokféle változatossága indította arra e vidék feltáróját és ismertetőjét, minden bihari turista legkiválóbbját, Czárán Gyulát, hogy bazárnak nevezze a Melegsamos forrásvidékét. E bazárszerű változatosság szemléletében gyönyörködtünk mi is négyen, mikor nyugodalmas éjjeli pihenőnk után két-három órai gyaloglással ahoz a dúzzasztógáthoz érkeztünk, ahol az E. K. E. vörös színjelzése kezdődik. Itt a patak hajdani pallójából karfa nélkül megmaradt két szál gömbölyű fenyőtörzsen négykézláb keresztül óvakodva, nem óhajtott, de mégis megérkezett zuhogó esőben, a Melegsamos jobb partján kapaszkodtunk fel az úgynevezett Cukorvár sziklacsoportozata felé. Ennek első tagját, a keletről túri fejedőnek, nyugatról cukorsüvegnek látszó érdekes hegyes sziklát pillantottuk meg először, amit az eső elmúltával tiszteletesünk le is fényképezett. Majd a többi érdekes alakú és még érdekesebb elnevezésű szikla között még magasabbra másztunk, egészen a Szamos belvederére. Erről az 1346 m. magas kilátóról tekintettünk szét keletre az egész fehérlő Cukorvár csupasz mészkőszirtjeire, észak felé pedig, a szélső parton függőlegesen meredő Kucsuláta vad, szaggatott bércére. Eközben pedig az eső újból nekikezdett s mikor már egy terebélyes fenyő alatt is erősebben kezdtünk ázni, felkapaszkodtunk a nem messze lévő kisebbszerű üres barlangba s itt vártuk míg az időjárás jóakarata valamennyire is kedvezőbbé teszi a továbbhaladást. Jó fél órai várakozás után még az elvált torony alatt haladtunk el, majd messzelátó segítségével azt is megállapítottuk, hogy az Aragyásza bűvópatak barlangjában a hídlás teljes tönkremenése miatt be nem járhatunk s most már a kis tunnel felé igyekeztünk ki az erdőből. Közben egy fadóntással foglalkozó erdei munkást is találtunk, akitől megtudtuk, hogy itt facsusztatót készítenek. Csakugyan nemsokára a kis tuntelet felrobbantva találtuk. Itt az újan épült csúsztatón sikerült kijutnunk az erdőből arra a kis kerek tisztásra, ahonnan nyugat felől az Égett szikla (nem amelyik a Mikóhavasról látszik; az Kolozs megyében, emez pedig Bihar megyében van), délnyugatról meg a Varasója látszanék, ha sűrű köd nem volna. Ebben a sűrű ködben a felázott pázsiton iránytű igénybevételével is csak nagyon lassan s mégis bizonytalanul lehet haladni. Nem is egészen az óhajtott irányban, már a Karligát keleti lejtőjén vagyunk, amikor egy erősebb szélfúvásra szétoszlik a köd, mi pedig hangos örömkriáltással üdvözljük a tőlünk délre fekvő Varasója oldalában szerényen meghúzódó sztinát, ezt a fenyőkéregből tákolt, métermagas, füstös kis alkotmányt, amely éjjeli menedékhelyünk lesz. Eláll az eső is, felszáll a köd is és mi ázott és fázott turisták fogvacogva gázolunk át még egy erdőrésztelen, hol bokáig, hol térdig érő süppedő vizes sárban, míg végre késő délután a sztina küszöbén üldögélő sánta juhással egyezkedtünk az éjjeli szállásról s egy magunkkal hozott két négyzetméternyi vékony pókrócra négyen lenyújtózkodhatunk a szemet maró csipős füst közepette.

Nem messze az 1467 m. magas tető alatt áll a kunyhó, amelyben nagyon is szerény éjjeli pihenőnk a földön fekvé, egyik oldalon a tüztől pírítva, a másik oldalon a csipős éjjeli hideg szél miatt fázva töltöttük. Reggel csak a Varasója oldaláról kellett lemásznunk nem is nagyon mélyen arra a hegynyeregére, amely a Bogi bérc s a Mataringu csúcs alatt dél felé a Balalásza rétre vezet. Mi a folyton meg-megújuló esőben s a teljesen átázott gyepen nagyon lassan cammogva, nem az aránylag elég közel fekvő Csodavár elérését, hanem a délkeleti irányban Tordaaranyos megyében meszebbfekvő Skerisorai jégbarlang megtekintését tűztük ki célképen a mai napra. Még Szamosponoron értesültünk arról, hogy a Nagymagura déli lejtőjén a Págyis nevű tisztáson két hónap óta egy uradalmi erdőszlak áll. Errefelé vettük tehát útunkat s a sűrű erdőben nem egészen bizonyosan abban, hogy eltévedés nélkül odaérünk, egyedül iránytűnkben vetett reménnyel gázoltuk a pocsolyákat s haladtunk úttalan útakon, a térképen megjelölt, de valóságban meg nem levő ösvényeken addig, míg kolompolás hangja meg nem vigasztalt, hogy közel a keresett erdei tisztás. Négyen kétfelé oszoltunk s egymásnak kiabálással adtunk jelt, míg a Págyisra jútottunk.

A Varasójától idáig a Biharhegységnek, ha nem is a legszebb, de legérdekesebb vidéken jártunk. Ez a terület ugyanis tele van kisebb-nagyobb víznyelő gödrökkel, dolinákkal, ahol nem csak apróbb vízerek, hanem tekintélyes patakok is, amelyek régebben épen a Págyison fűrészmalmot is hajtottak, egy-két kilométernyi folyás után a fű között, vagy kavicságyban, esetleg fenyők tövében, vagy épen sziklateknőben nyomtalanul eltűnnek. Ilyen gödrökkel van tele ez a hely a Varasójától egészen a Csodavárig, amely maga is egy óriási több udvarból álló, meredek sziklafalú dolina, hatalmas barlanggal s benne nagy és mély búvópatakokkal. De ezt az idén nem kerestük fel.

A Págyisra főképen azért vágyakoztunk, mert reméltük, hogy ott az erdővédtől esetleg vezetőt kapunk a jégbarlanghoz. Mikor az erdőszházhoz érteztünk, Orosz erdővéd maga épen a skerisorai községházára indult s így mi is vele tartottunk. Mindvégig esőben a Batrina és Bolesána tetők között délelőtt kilenc órától délután 3 óra felé értük el a Girdapatak vad völgyén át Skerisora községnek innenfelől első házát, ahol egy gyereket fogadtunk vezetőnek a barlanghoz. Ez a gyerek, skerisorai szokás szerint maga sem tudta a barlanghoz vezető jobb és rövidebb útát, amint arról meggyőződünk. Skerisora *második házánál*, jó másfélóra múlva. Mert ennek a községnek két-háromezer lakósa nagyobb területen lakik, mint amekkorát úgy hozzávetőleg a majdnem négymillió Berlin, a maga Vorortjaival elfoglal. A barlang megtekintéséből nem lett semmi, mert az egyre erősebben szakadó eső, meg az út rosszasága meggyőzött bennünket arról, hogy ha odamegyünk, sötét estére lakott helyre nem fogunk elérkezni, már pedig jégbarlangban háltni nem lehet. Fájó szívvel mondtunk le tehát a tervbevett látogatásról, különösen társaságunk legfáradhatatlanabb tagja, a tiszteletes, de magam is, bár én négy

évvél ezelőtt már voltam ebben a jégbarlangban. Vezetőnk kalauzolása mellett tehát a barlangtól két-három órányi távoból ismét visszatértünk a Girdapatak völgyébe, ahol a gyerektől megválva magunkra igyekeztük a községháza felé. Útközben lóháton beért minket szíves kalauzunk, Orosz erdővéd is, aki az eső elmúlását még annál a háznál várta be, ahol a délután elején elváltunk.

Kiderült ég alatt érkeztünk este 6 óra felé Skerisora központjába, a községháza elé, ahol egy meglehetősen drága, pedig alkalmi szekér keservesen megdöcögtetett Topánfalváig. Ezt a harminc kilométeres út kétlovas fogatunk este hattól éjjel fél egyig tette meg. Emiatt Topánfalván a vendéglőben csak félórai dörömbölés után jutottunk szobához. Innen azután másnap már a keskenyvágányú vasút vonatán száguldottunk az erdélyi Ércshegység érdekes bányavárosa, Verespatak felé.

Esperanto világtkongresszusi benyomások. Egy-egy napot a magyar s illetve a német országos esperanto kongresszus alkalmából előbb Aradon, majd Stuttgartban, utóbb a világtkongresszus alkalmából egy emlékekben gazdag teljes hetet Bernben, a svájci szövetségi fővárosban töltvén, ismét felújulnak bennem azok a lelkesítő, kedves emlékek, amelyek elfogtak két év előtt ilyenkor, amikor Drezdában és Antwerpenben és tavaly, amikor Budapesten és Krakkóban vettem részt egy-egy országos és egy-egy világtkongresszuson.

Újból megvalósítva láttam a kongresszusokon évenként közvetlenül tapasztal ezer és néhány száz esperantista és sok-sok ezer nem esperantista is, hogy t. i. a világnyelv eszméje immár nem álom, nem utópia, nem agyrém többé, hanem élő-eleven megcáfolhatatlan valóság, hogy a különböző hitfelekezetek templomaiban 8—10 napon át áhítatos hívók esperanto nyelven dicsérik az Urat, a szószékekről ezen a szép-csengésű nyelven hangzanak ékes

szónoklatok s az orgona hangjaitól kísérve ezen a muzsikához annyira simuló zengzetes idiomán keresztül szállanak gyönyörű karénekek a nagy Mindenhatóhoz.

Ismét láttam elsőrangú nagy művészek, továbbá műkedvelők előadásában is esperanto nyelven játszott nagy drámákat, hallottam tudományos értékű vitákat, mind-mind esperanto nyelven; üzletekben a kereskedő, villanyosokon itt-ott a kalauz, vendéglőkben a pincér s az utcasarkokon a rendőr újból esperanto nyelven válaszolt kérdéseimre; esperanto meghívók, felhívások, árjegyzékek, plakátok, étlapok, sőt — sajnos — gyászjelentések is kándikáltak felém mindenünnen.

Megint vagy 40 különféle nemzet fiai és leányai talákoztak egymással, beszéltek meg ügyes-bajos dolgaikat, kongresszusoztak, vitáztak, szórakoztak, kirándulószottak és báloztak abban a fesztelen együvé tartozásban, amelynek érzetét csak az egy közös nyelvnek egymást megértető varázsereje adhatja a más nevelés-

ben, más erkölcsökben és más szokásokban felnevelkedett emberek százainak és százainak.

S újból és ismét eltűnedezték, talán már végkép eltűntek azok a gúnyos mosolyok, amik az „Esperanto“ szónak hallatára megszoktak jelenni még igen sok intelligens ember ajka körül is. Mert abba, kivált erre mifelénk, már bele kellett törődnünk, hogy az esperanto iránt érdeklődést mutató vagy pláne azzal komolyan foglalkozó ember egykönnyen a csodabogár, a külön színében tűnik fel a más „normálisan“ gondolkozó embertársaival szemben. Az „esperanto“ szónak sokáig az a csengése volt nálunk, sőt részben van még ma is, mint volt ezelőtt 10—20 esztendővel a „szocialista“ jelzőnek. Hiszen csak ezelőtt két nappal is egy nagy dunántúli történelmi nevezetességű város rendőrfőkapitánya azzal az indoklással tiltott be egy nyilvános esperanto propaganda-gyűlést, hogy az esperanto — tolvajnyelv. „Engem nem fognak félrevezetni — mondotta ez a jéles úr az engedélyt kérőknek — én tudom, hogy az esperanto csak tolvajnyelv, amelyet azért talál tak ki, hogy a gazemberek megértsek egymást rajta“.

A legérdekesebb a dologban az, hogy abban a dunántúli városban, ahol az eset történt, a lelelkesebb esperantista — aki a tanfolyam vezetését is magára vállalta — maga a helyettes polgármester.

De örvendetes, szinte csalahatatlannak mondható tapasztalás e téren, hogy amely városban egyszer az esperantista nemzetközi vagy akár csak országos kongresszus is ülésezett, ott mintegy kiirthatlanul örök időkre befészkelte magát a világnyelv eszméje, híveket és rajongókat toboroz magának, akik minden igyekezettel azon vannak, hogy az esperantót megérdemelt végső diadalához juttassák. Ez a gondolat csillámlott ki abból a magasszárnyalású gyönyörű beszédből is, amelylyel Aradon a magyar esperantisták ez évi II nagygyűlését Szent-István napján Var-

jassy polgármester megnyitotta és ezt mutatta az az óriási nem remélt érdeklődés is, melyet Arad város valóban intelligens közönsége az egész kongresszus lefolyása iránt tanúsított.

Az esperanto nemzetközi nyelv most 26 éves. Akkor bocsátotta nyilvánosságra zseniális művét dr. Zamenhof Lajos, varsói orosz-lengyel szemorvos, akkor még ifjú orvostanhallgató, aki 8 évi ernyedetlen munka után 1887-ben fejedelménél is külön ajándékot adott az emberiségnek az esperantoval.

Az esperantonak egyáltalán nem célja kiszorítani a nemzeti nyelveket, hanem azok mellett, kinek-kinek anyanyelve mellett olyan második „segéd“-nyelv óhajt lenni, amelylyel mindenütt a világon könnyen megértetheti magát. Bizonyosága ennek egyebek közt az is, hogy a világ sok százezernyi esperantistája soraiban legnagyobb számmal vannak képviselve a németek, angolok és franciák, úgy hogy például magában Párisban, tehát egyetlenegy francia városban több mint tízezer esperantista él és állandóan mintegy 20 esperanto nyelvű lap jelenik meg. Az összes esperanto nyelven megjelenő hírlapok és folyóiratok száma pedig körülbelül 200-ra tehető.

Külön egyesületei, világszövetségei vannak az esperantista orvosoknak, ügyvédeknek, tanároknak, postásoknak, teozófusoknak, szabadkőműveseknek, színészeknek, vegetáriusoknak, antialkoholistáknak, íróknak, spiritisztáknak stb. stb., de leghatalmasabb mind között az Egyetemes Esperanto Világszövetség, amelynek alig négy évi fennállás után már mintegy 10,000 tagja van és amely már több mint kétezer városban állított fel delegációt és esperanto tájékoztató irodát, ahol az érkező idegeket s a más esperanto iránt érdeklődőket útba igazítja. E mellett a nagyobb városokban mindenütt gondoskodik olyan szállodákról, vendéglőkről és kávéházakról, ahol a személyzetnek legalább egy tagja beszéli

az esperanto nyelvet. Az esperanto a kereskedelemben is már útát tört magának és igen sok az a nevezetesebb gyár és iparvállalat, amely a maga körleveleit, ismertető füzeteit és plakátjaikat a nemzetközi forgalomban esperanto nyelven készített. Magamnak is, aki pedig az esperantoval mindössze $2\frac{1}{2}$ év óta foglalkozom, több száz darabból álló változatos esperanto plakátgyűjteményem van.

Iskolák tanítási rendjében is igen sok helyütt szerepel már az esperanto, kivált külföldön, de kezdetnek

hazánkban is nagyon biztató, hogy a budapesti tudományegyetemen körülbelül egy év óta dr. Rácz Béla kuriai tanácsjegyző bíró szép sikerrel adja elő az esperantot és hasonló kísérletek már a kolozsvári egyetemen is történtek.

Aki az esperanto iránt komolyan érdeklődik, magánúton is nagyon könnyen elsajátíthatja azokból a kicsiny, zsebben hordható és néhány fillérért megszerezhető könyvecskékből, melyek városunkban is a Lepage-féle könyvkereskedésben állandóan raktáron vannak. *Amon.*

Az E. K. E. választmányi ülése.

Október hó 10-én d. u. 5 ó. 30 percor az Erdélyi Kárpát-Egyesület rendes havi választmányi ülést tartott. Jelen voltak: Brutsi László, Gyöngyössy Béla, dr. Kossutány Ignác, Orosz Endre, Pálfi Márton, dr. Páter Béla, dr. Szádeczky Lajos, Tanács József, dr. Török Imre, Holló Károly és M. Kovács Géza főtitkár. Elnökölt dr. Szádeczky Lajos alelnök, jegyzett Holló Károly, előadott M. Kovács Géza főtitkár. Elnök megnyitván az ülést, bejelentette, hogy elmaradásukat kimentették gróf Lázár István elnök, dr. Jékei Dániel, Merza Gyula és dr. Gámán József választmányi tagok. Tudomásul szolgál. Elnök bejelentette, hogy Merza Lajos alapító és választmányi tagot sajnálatos bal eset érte. Indítványára a választmány részvétáviratot intézett beteg tagtársunkhoz. Ezután olvastatott a múlt ülés jegyzőkönyve, melyet észrevétel nélkül hitelesítettek. Majd meghallgatták az egyesületi életre vonatkozó jelentést, melyet a pénztári jelentéssel együtt jóváhagyólag vettek tudomásul. Több folyó ügynek elintézése, különböző adományok bejelentése és

új tagok felvétele után az ülés az elnök elterelésével ért véget.

E. K. E. összejövetel. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület f. évi október hó 2-án (csütörtök) tartotta az őszi idény alkalmából első rendes havi összejövetelét a New-York szálló külön éttermében. Az összejövetelen jelen voltak: Adorján Róbert, Ámon Ottó, Baumann László, Bertleff József, Csizhegyi Sándor, gróf Lázár István, Holló Károly, Lázár Ödön, Léderer József, Nulinek Viktor, Oberding Antal és M. Kovács Géza főtitkár. Az összejövetelen a főtitkár jelentést tett a nyári kirándulásokról és az idegenforgalmi mozgalmakról, kiemelve az egyesület által sajtó alá rendezett idegennyelvű kolozsvári prospektusokat. Ezután tekintettel arra, hogy az egyesület esperanto prospektust is fog kiadni, felkérték Ámon Ottót, az Esperanto Club titkárát, hogy ösmertesse az esperantista mozgalmakat. Ámon ösmertetését (lapunk más helyén kivonatosan közöljük) nagy érdeklődés között hallgatták meg és végezetül gróf Lázár István elnök tolmácsolta az egyesület köszönetét a tartalmas előadásért.

Főszerkesztő: dr. Szádeczky Lajos. Felelős szerkesztő: M. Kovács Géza.